

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

سلسله تک نگاشت های
الگوی اسلامی ایران پیشرفت

فقه الکترونیک در الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت

اردیبهشت ماه ۱۳۹۵

رهبان فرزانه انقلاب اسلامی:

باید در طراحی الگوی اسلامی-ایرانی پیشرفت
بر چهار عرصه‌ی فکر، علم، معنویت و زندگی تکیه شود
که در این میان، موضوع «فکر» بنیانی‌تر از بقیه‌ی عرصه‌ها است

در دیدار اعضای شورای عالی
مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت
۱۳۹۱/۱۲/۱۴

سرشناسه	: ایزدی‌فرد، علی‌اکبر، ۱۳۳۹ -
عنوان و نام پدیدآور	: فقه الکترونیک در الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت / نگارش علی‌اکبر ایزدی‌فرد، سیدمجتبی حسین‌نژاد.
مشخصات نشر	: تهران: مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت، انتشارات الگوی پیشرفت، ۱۳۹۵.
مشخصات ظاهری	: ۱۴۵ ص: مصور، جدول، نمودار.
فروست	: سلسله تک‌نگاشت‌های الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت: ۷۷.
شابک	: ۷-۷۷-۷۶۱۱-۶۰۰-۹۷۸-۵۰۰۰۰ ریال
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
یادداشت	: کتابنامه: ص. ۱۳۸ - ۱۴۵.
موضوع	: اینترنت (فقه)
موضوع	: Internet (Islamic law)
موضوع	: فضای مجازی -- جنبه‌های مذهبی -- اسلام
موضوع	: Islam -- Religious aspects -- Cyberspace
شناسه افزوده	: حسین‌نژاد، سیدمجتبی، ۱۳۶۴ -
شناسه افزوده	: مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت، انتشارات الگوی پیشرفت
رده بندی کنگره	: ۱۳۹۵/BP۱۹۸ / الف۹ / الف ۶
رده بندی دیویی	: ۲۹۷/۳۷
شماره کتابشناسی ملی	: ۴۲۲۷۷۹۶

سلسله تک‌نگاشت‌های الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت: فقه الکترونیک در الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت

نگارش: پروفسور علی‌اکبر ایزدی‌فرد (استاد گروه فقه و مبانی حقوق اسلامی دانشگاه مازندران)
دکتر سیدمجتبی حسین‌نژاد (استادیار گروه فقه و مبانی حقوق اسلامی موسسه آموزش عالی پارسا-بابلسر)

ناشر: نشر الگوی پیشرفت، وابسته به مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت

نوبت چاپ: اول، اردیبهشت ماه ۱۳۹۵

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

شابک: ۷-۷۷-۷۶۱۱-۶۰۰-۹۷۸

قیمت: ۷۰۰۰۰ ریال

تلفن: ۰۲۱ ۸۸۰۱۴۶۴۸ - ۰۲۱ ۸۸۶۳۴۰۰۸

www.olgou.ir

Email:olgou@olgou.ir

نشانی: تهران، خیابان جلال آل‌احمد، روبه‌روی بیمارستان شریعتی، شماره ۳
تمامی حقوق این اثر متعلق به مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت است.
مسئولیت دیدگاه‌های بیان‌شده در این تک‌نگاشت بر عهده مؤلفان محترم است.

پیشگفتار

تعیین مبانی، ارکان، چارچوب و مسیر پیشرفت کشور در نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران باید با مشارکت گسترده و حضور همه جانبه دانشمندان، محققان، نخبگان دانشگاهی و حوزوی و جوانان این مرز و بوم صورت گیرد. به گواه تاریخ و تجارب گذشته، پیشرفتی همه‌جانبه و پایدار خواهد بود که مبانی اسلامی و اقتضائات ایرانی در آن توأمان مورد توجه باشد.

اینک مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت در آستانه اتمام سه سال تلاش‌های علمی، تخصصی و فکری درباره پیشرفت اسلامی ایرانی، برگزاری نشست‌های علمی و تخصصی، تاسیس اندیشکده‌های مرکز، انتشار صدها مقاله ارزشمند و تهیه نقشه راه تدوین الگو و انجام برخی از مراحل آن، در نظر دارد با هدف تولید دانش و گسترش و تعمیق ادبیات موضوعی در حوزه الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت، آثاری را به‌صورت تک‌نگاشت‌های علمی فاخر منتشر نماید.

تک‌نگاشت نوشتاری تخصصی و نیمه‌مبسوط است که توسط یک پژوهشگر خبره در یک موضوع خاص نگاشته می‌شود. تک‌نگاشت از نظر حجم و محتوا حد فاصل مقاله و کتاب است و نویسنده با پردازش و تحلیل یافته‌ها و مطالعات تخصصی پیشین و افزودن یافته‌های پژوهشی جدید خود و تحلیل جامع و منسجم آنها افق‌های تازه‌ای را در زمینه مورد بررسی می‌گشاید.

سلسله تک‌نگاشت‌های الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت که در مجلدات مختلف منتشر می‌شوند، حاصل تلاش جمعی از استادان، اندیشمندان و محققان دانشگاهی و حوزوی است که مراحل مختلف نگارش، ارزیابی، ویراستاری، تدوین و انتشار را با نظارت متخصصان و اهل فن گذرانده است و در اختیار صاحب‌نظران قرار می‌گیرد. در پایان از مساعدت‌ها و تلاش‌های ارزنده نویسندگان تک‌نگاشت‌ها و داوران و مراکز مختلف علمی و پژوهشی که ما را در تهیه، تدوین و انتشار این سلسله یاری رسانند، تقدیر و تشکر می‌شود. امید است این محتوای علمی بتواند افق‌های نو و روشنی را در پیش چشم متخصصان دانشگاهی و حوزوی بگشاید و هر روز در طی مسیر تدوین و تحقق الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت گام‌های بلندتر و استوارتری برداشته شود.

فهرست

مقدمه:	۵
فصل اول: مفاهیم و کلیات	۷
طرح بحث	۸
گفتار اول: فقه سنتی و فقه الکترونیک	۹
فقه سنتی	۹
معنای لغوی واژه فقه	۹
معنای اصطلاحی واژه فقه	۱۰
فقه الکترونیک	۱۱
گفتار دوم: الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت	۱۴
گفتار سوم: فقه الکترونیک و الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت	۲۱
فصل دوم: ماهیت فقه الکترونیک و تطبیق حکم تکلیفی و وضعی بر مصادیق الکترونیکی	۲۵
طرح بحث	۲۶
گفتار اول: فضای مجازی (فضای الکترونیکی) و مفاهیم مربوط به آن	۲۷
کامپیوتر (رایانه)	۲۷
کاربر	۲۷
داده، پردازش و اطلاعات	۲۸
مفهوم اینترنت	۲۸
فضای الکترونیکی (مجازی)	۳۱
گفتار دوم: تقسیم مصادیق اعمال الکترونیک و تطبیق حکم وضعی و تکلیفی بر آن	۳۵
مقدمه	۳۵
دسته مثبت از مصادیق اعمال اینترنتی (مزیت‌های اینترنت)	۳۷
آشنایی با شهر الکترونیک	۴۳
مزایای شهر الکترونیکی	۴۵
دسته منفی از مصادیق اعمال اینترنتی	۴۶
اهمیت و کاربرد فقه الکترونیک	۵۵

کاربرد فقه الکترونیک در حوزه حقوقی و قانونی.....	۵۵
کاربرد فقه الکترونیک در حوزه شریعت اسلام.....	۵۶
ارائه آموزش مورد نیاز.....	۵۶
تطبیق حکم تکلیفی بر مصادیق اینترنتی.....	۵۷
فصل سوم: مبانی و ادله مشروعیت فقه الکترونیک.....	۶۱
طرح بحث.....	۶۲
گفتار اول: مناقشات موضوعی در رابطه با حکم دسته مثبت و منفی از مصادیق اعمال اینترنتی.....	۶۴
مناقشه موضوعی در رابطه با مصادیق مثبت اعمال اینترنتی.....	۶۴
مناقشه موضوعی در رابطه با مصادیق منفی اعمال اینترنتی.....	۶۶
بنای عقلا.....	۶۷
تنقیح مناط.....	۷۷
گفتار دوم: ادله حکم تکلیفی و وضعی مصادیق دسته مثبت و منفی از اعمال اینترنت.....	۷۸
اطلاق ادله.....	۷۸
تنقیح مناط.....	۹۵
فصل چهارم: ضرورت و وجوب امر به معروف و نهی از منکر در فضای مجازی.....	۱۰۱
طرح بحث.....	۱۰۲
گفتار اول: ضرورت و وجوب امر به معروف و نهی از منکر در فضای مجازی.....	۱۰۴
ماهیت امر به معروف و نهی از منکر.....	۱۰۴
ضرورت امر به معروف و نهی از منکر در فضای مجازی.....	۱۰۴
وجوب امر به معروف و نهی از منکر در فضای مجازی و نقد و بررسی آن.....	۱۰۵
مناقشه موضوعی و نقد و بررسی آن.....	۱۰۶
مناقشه حکمی و نقد و بررسی آن.....	۱۰۶
دلایل وجوب امر به معروف و نهی از منکر در فضای مجازی.....	۱۱۰
گفتار دوم: مراتب امر به معروف در فضای مجازی.....	۱۱۳
امر به معروف قلبی.....	۱۱۳
امر به معروف لسانی.....	۱۱۳
مرتبه عمل.....	۱۱۴
نکته آخر.....	۱۱۵
نتیجه.....	۱۱۷
منابع.....	۱۱۹

مقدمه

با توجه به اینکه الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت بر اساس اصول معرفت‌شناختی و هستی‌شناختی اسلام و در چهارچوب حقوق و اخلاق اسلامی به تحلیل وضعیت موجود ایران می‌پردازد، می‌توان گفت: الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت محصول اسلامی‌سازی علوم انسانی است و اسلامی‌سازی این علوم مقدمه لازم برای تدوین این الگوست. در این میان نقش اساسی فضای مجازی و اینترنت در پیشرفت بر کسی پوشیده نیست و اهمیت اینترنت و فضای مجازی را می‌توان در یک نگاه کلی در امکانات شهر الکترونیک که از مصادیق بارز پیشرفت یک کشور شمرده می‌شود، خلاصه نمود. بر این اساس با توجه به نقش بنیادی فضای مجازی و اینترنت در پیشرفت، لازم است مباحث فقه الکترونیک در الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت و ارتباط بین آن دو مورد بحث و کنکاش قرار گیرد تا حکم شرعی اعمال در فضای مجازی و شهر الکترونیک روشن گردد. البته تفصیل بیشتر محور اصلی این تحقیق و تبیین آن، در آینده در ضمن فصل اول و دوم خواهد آمد.

نقش فناوری ارتباطات و اطلاعات از جمله اینترنت در توسعه علوم و فنون، بدیهی و انکارناپذیر است و می‌توان گفت که شبکه جهانی اینترنت و فضای مجازی که محصول عملکرد آن است، نماد پیشرفت علم و فناوری است. کارکردهای مثبت اینترنت را می‌توان در محورهایی چون: دانش و کسب مهارت‌های جدید، رشد اقتصادی، رشد فرهنگی، هم‌گرایی اجتماعی خلاصه نمود. بر این اساس تشکیل دولت الکترونیک در زمینه پیشرفت کشور، از ضروریات است. از طرفی علاوه بر تدوین قوانینی مناسب در جهت تحقق دولت الکترونیک، لازم است قوانین ویژه‌ای متناسب با نیازها و ویژگی‌های هر شهر الکترونیک چون: قوانین مربوط به جرائم الکترونیکی، حریم خصوصی، جریان آزاد اطلاعات، حقوق مصرف‌کنندگان و قوانین تجارت الکترونیک، تدوین و تنظیم گردد. با توجه به اینکه قوانین کشور ما مستفاد

از فقه اسلامی است، قانونگذار باید این قوانین را مطابق ضوابط فقه اسلامی وضع نماید. از اینجاست که اهمیت فقه الکترونیک نیز روشن می‌شود. نیز علاوه بر اهمیت فقه الکترونیک در حوزه حقوقی و قانونی شهر الکترونیک، تمامی افراد همانطوری که در فضای سنتی، به ناچار باید حکم شرعی اعمال خود را بدانند و با در نظر گرفتن حکم تکلیفی وضعی آن اقدام نمایند، همچنین در فضای مجازی نیز، تمامی کاربرانی که وارد عرصه اینترنت می‌شوند، چاره‌ای نیست که حکم شرعی اعمال خود را بدانند تا اینکه آگاه به وظایف شرعی خود در فضای مجازی باشد و بر حسب حکم تکلیفی و وضعی آن عمل مورد نظر اقدام نمایند، لذا چاره‌ای نیست که میزان و معیار و مبانی حکم شرعی آن اعمال شناسایی شود. در نتیجه اهمیت فقه الکترونیک علاوه بر حوزه حقوقی و قانونی، بیش از هر چیزی در حوزه شریعت اسلام و شناسایی حکم شرعی تکلیفی و وضعی اعمال و رخدادهای واقع در فضای الکترونیکی و مجازی، ظاهر می‌شود.

شیوه کار نگارندگان در تدوین این تحقیق، مراجعه مستقیم به منابع کتابخانه‌ای و نرم‌افزاری بوده است. در استفاده از منابع ابتدا مطالب مربوط، به دقت مورد مطالعه قرار گرفته و آنگاه آنچه قابل استفاده بوده یادداشت شده و سپس یادداشت‌ها مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته اند که در نهایت بعد از تجزیه و تحلیل به شکل حاضر در آمده است.

روش تحقیق به صورت تحلیل محتوی و از باب عمیق شدن در مساله و جواب از اشکالات و مناقشات مقدر است. همچنین با توجه به اینکه اصل مسئله به کارگیری اینترنت در الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت، متوقف بر دسته بندی مصادیق استفاده از اینترنت و تبیین حکم وضعی و تکلیفی آنها است، لذا ما در این تحقیق، پس از دسته بندی مصادیق استفاده از اینترنت به دسته های مثبت و منفی، قبل از بیان حکم وضعی و تکلیفی آنها، به صورت خلاصه بعضی از آن مصادیق را نامبرده و به تبیین ماهیت آنها می‌پردازیم.

سوالات اساسی در این تحقیق عبارتند از:

- ۱- مراد از فقه الکترونیک چیست؟
- ۲- مفهوم الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت چیست؟
- ۳- ارتباط بین فقه الکترونیک و مفهوم الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت در چیست؟
- ۴- ماهیت فقه الکترونیک چیست؟
- ۵- ادله مشروعیت فقه الکترونیک (دلایل حکم وضعی و تکلیفی در فقه الکترونیک) چیست؟

۶- دلیل بر ضرورت و وجوب امر به معروف و نهی از منکر در فضای مجازی به عنوان یکی از مصادیق بارز در الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت چیست؟

۷- مراتب امر به معروف و نهی از منکر در فضای مجازی به چه نحوی است؟

این تحقیق با در نظر گرفتن سوالات فوق، طی چهار فصل به شرح زیر تدوین شده است:

در فصل اول، از مفاهیمی همچون: فقه الکترونیک، الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت، و ارتباط بین فقه الکترونیک و الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت، در طی سه گفتار بحث شده است.

در فصل دوم، ماهیت فقه الکترونیک و تطبیق حکم تکلیفی و وضعی بر مصادیق الکترونیکی، در طی دو گفتار مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است.

در فصل سوم مبانی و ادله مشروعیت فقه الکترونیک در طی دو گفتار مورد نقد و بررسی قرار گرفته است.

در فصل چهارم از ضرورت و وجوب امر به معروف و نهی از منکر در فضای مجازی در طی دو گفتار بحث می شود.